

REGULAMIN

ODZNAKI KRAJOZNAWCZEJ WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

1. Odznaka Krajoznawcza Województwa Kujawsko-Pomorskiego, zwana dalej odznaką, ustanowiona została przez Regionalne Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa Województwa Kujawsko-Pomorskiego

PTTK (obecnie Kujawsko-Pomorskie Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK), zwane dalej Kolegium.

2. Celem odznaki jest popularyzacja walorów krajoznawczych regionu rozumianego jako obszar województwa kujawsko-pomorskiego i zachęcanie do ich systematycznego poznawania.

3. Odznaka posiada 4 stopnie: brązowy, srebrny, złoty, złoty z diamentem. Odznakę przyznaje się w kolejności stopni.

4. Odznakę przyznaje i rejestr prowadzi Centralna Komisja Weryfikacyjna Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK w zakresie wszystkich stopni oraz Oddziałowe Komisje Weryfikacyjne w ustalonym zakresie.

5. Kolegium może na wniosek Oddziału PTTK położonego na terenie województwa upoważnić ten oddział do powołania Oddziałowej Komisji Weryfikacyjnej.

6. Odznakę w stopniu złotym z diamentem Kolegium może przyznać z pominięciem wymogów punktu 3 za szczególne zasługi w dziedzinie popularyzowania krajoznawstwa regionu.

II. WARUNKI ZDOBYWANIA ODZNAKI

7. Odznakę może zdobywać każdy, także osoba nie będąca członkiem PTTK, po ukończeniu siódmego roku życia.

8. Odznakę można zdobywać przez cały rok, w czasie dowolnych wycieczek zbiorowych i indywidualnych, w różnych dyscyplinach turystyki. Osiągnięte punkty mogą być zaliczone do innych odznak PTTK, zarówno turystycznych jak i krajoznawczych, jednakże pod warunkiem prowadzenia odrębnej dokumentacji (zeszytu potwierdzenia, kroniki itp.).

9. Zalicza się wyłącznie zwiedzanie obiektów krajoznawczych wymienionych w kanonie stanowiącym załącznik do niniejszego Regulaminu. Odznakę zdobywa się zwiedzając obiekty według grup wyszczególnionych w tabeli według uznania zdobywającego.

10. Warunkiem zdobycia odznaki jest zwiedzenie odpowiedniej liczby obiektów krajoznawczych.

11. Obiekty zaliczane do danego stopnia odznaki nie mogą być zaliczone ponownie do zdobywania stopni wyższych.

12. Zestawienie liczby wymaganych obiektów w poszczególnych grupach na dany stopień odznaki przedstawia t a b e l a:

Klasyfikacja obiektów		Stopień			
		brązowy	srebrny	złoty	złoty z diamentem
Ogólna liczba zwiedzanych obiektów		25 w tym	40 w tym	60 w tym	100 w tym
I. Zabytki architektury					
a	grodziska	-	1	2	3
b	zamki, warownie, twierdze	3	5	8	10
c	budowle sakralne	3	5	8	10
d	zabytkowe układy urbanistyczne	1	2	3	3
e	pałace, dworki, chaty	1	2	3	10
f	zabytki techniki	1	2	3	5
II. Muzea, skanseny, izby regionalne		2	3	5	10
III. Obiekty przyrodnicze					
a	parki krajobrazowe	1	2	2	3
b	rezerваты przyrody	2	3	5	10
c	parki zabytkowe	1	2	3	5
d	pomniki przyrody	2	3	5	10
e	ogrody botaniczne, zoologiczne, dendrologiczne	1	2	2	3
IV. Miejsca pamięci narodowej		2	3	5	10

III. WERYFIKACJA

13. Podstawą weryfikacji odznaki jest indywidualnie prowadzona dokumentacja. Forma dokumentacji jest dowolna (książeczka, kronika, skoroszyt, elektroniczna), musi jednak zawierać podstawowe dane osobowe zdobywającego odznakę, nazwy i daty zwiedzanych obiektów oraz potwierdzenia ich zwiedzania (odcisk pieczęci z danego obiektu lub miejscowości, gdzie się znajduje, zdjęcie wykonane osobiście, bilet wstępu lub poświadczenie pieczęcią i podpisem członka kadry programowej PTTK – przodownika, instruktora, przewodnika).

14. Wymagane jest podsumowanie liczby zwiedzanych obiektów w poszczególnych grupach. Dokumentacje, w których obiekty nie będą podliczone nie będą weryfikowane.

15. Dokumentację po opracowaniu i podliczeniu należy złożyć lub przesać na adres Centralnej Komisji Weryfikacyjnej Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK z siedzibą przy Oddziale PTTK im. ks. ppłk. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu ul. gen. Hallera 32, 86-300 Grudziądz lub do wskazanych Oddziałowych Komisji Weryfikacyjnych.

16. Odbiór zweryfikowanej dokumentacji należy uzgodnić z Komisją Weryfikacyjną.

IV. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

17. Emblematy odznaki są odpłatne. Dystrybutorem odznak jest Oddział Miejski PTTK im. Mariana Sydowa w Toruniu.

18. Ostateczna interpretacja regulaminu należy wyłącznie do Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK.

19. Centralna Komisja Weryfikacyjna i Oddziałowe Komisje Weryfikacyjne składają Kujawsko-Pomorskiemu Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK z siedzibą przy Oddziale PTTK

im. ks. ppłk. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu ul. gen. Hallera 32 pisemne sprawozdania z akcji weryfikacji odznak w danym roku do 30 stycznia roku następnego.

20. Kujawsko-Pomorskie Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK zastrzega sobie prawo do zmian w kanonie, które zawarte będą w nowelizacjach regulaminu.

21. Regulamin został zatwierdzony uchwałą Regionalnego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 3/2000 z dnia 17 listopada 2000 roku i wchodzi w życie z dniem 1 kwietnia 2001 roku. Nowelizacja Regulaminu i Kanonu została zatwierdzona uchwałą Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK nr 6/2014 (64) z dnia 6 września 2014 roku oraz uchwałą Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK nr 3/2026(137) z dnia 28 lutego 2026 roku.

22. Autorem wizerunku odznaki, który zwyciężył w przeprowadzonym konkursie na projekt „Odznaki Krajoznawczej Województwa Kujawsko-Pomorskiego” jest kol. Jan Kamiński z Grudziądza.

Adresy do korespondencji komisji weryfikacyjnych

Centralna Komisja Weryfikacyjna Kujawsko-Pomorskiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa PTTK

Oddział PTTK im. ks. ppłk. dr. Władysława Łęgi
ul. gen Hallera 32
86 - 300 Grudziądz

*Posiada uprawnienia do weryfikacji i przyznawania
wszystkich czterech stopni*

Członkowie Centralnej Komisji Weryfikacyjnej

Jan KAMIŃSKI
j.kaminski@wp.pl

Krzysztof CZEREPOWICKI
krzysztof.czerepowicki@gmail.com

Oddziałowe Komisje Weryfikacyjne

OKW nr 2
Oddział Miejski PTTK
im. Mariana Sydowa
87 - 100 Toruń
ul. Piekary 41
om.pttk@gmail.com
*Posiada uprawnienia
do weryfikacji i przyznawania
wszystkich czterech stopni*

OKW nr 3
Regionalny Oddział PTTK
„Szlak Brdy”
85 - 037 Bydgoszcz
ul. Sienkiewicza 1/I
ropptkszlakbrdy@gmail.com
*Posiada uprawnienia
do weryfikacji i przyznawania
wszystkich czterech stopni*

OKW nr 4
Oddział Kujawski PTTK
87 - 800 Włocławek
ul. Słowackiego 1 a
poczta@wloclawek.pttk.pl
*Posiada uprawnienia
do weryfikacji i przyznawania
stopni brązowego, srebrnego
i złotego*

KANON

CZĘŚĆ I. ZABYTKI ARCHITEKTURY

Część I. a. Grodziska

Bobrowo (pow. Brodnica);
Bydgoszcz - Fordon;
Choceń (pow. Włocławek);
Chojno (gm. Bobrowo pow. Brodnica);
Ciechocin (pow. Golub-Dobrzyń);
Dobrzyń n. Wisłą (pow. Lipno);
Grocholín (gm. Kcynia pow. Nakło nad Notecią);
Gruczno (gm. i pow. Świecie);
Gruta (pow. Grudziądz);
Gzin (gm. Dąbrowa Chełmińska pow. Bydgoszcz);
Izdebno (Wiewórczyn) (gm. Rogowo pow. Żnin);
Jaguszewice (gm. Jabłonowo Pomorskie pow. Brodnica);
Kałdus (gm. i pow. Chełmno);
Kęsowo (pow. Tuchola);
Koldrąb (gm. Janowiec Wlkp. pow. Żnin);
Mędrzyce (gm. Świecie nad Osą pow. Grudziądz)
Nakło nad Notecią
Orłowo (gm. Płużnica pow. Wąbrzeźno);
Ostrowite (Napole) (gm. i pow. Golub-Dobrzyń);
Płowęż (gm. Jabłonowo Pomorskie pow. Brodnica) - dwa grodziska;
Sarnowo (gm. Stalno pow. Chełmno);
Skrwilno (pow. Rypin);
Somsiory (gm. Brzuze pow. Rypin);
Starorypin (pow. Rypin);
Świecie nad Osą (pow. Grudziądz);
Topólno (gm. Pruszcz pow. Świecie);
Ustronie (gm. Lubanie pow. Włocławek);
Wieldzadz (gm. Płużnica pow. Wąbrzeźno);
Zarzewo (Kępiny) (gm. Fabianki pow. Włocławek);
Żałe (gm. Brzuze pow. Rypin).

Część I b. Zamki, warownie, twierdze

Bobrowniki (pow. Lipno);
Brodnica;
Brześć Kujawski (pow. Włocławek);
Chełmno - wieża obronna oraz twierdza;
Golub-Dobrzyń;
Grudziądz - zamek krzyżacki oraz twierdza;
Kowalewo Pomorskie (pow. Golub-Dobrzyń);
Kruszwica (pow. Inowrocław);
Lipienek (gm. Lisewo pow. Chełmno);
Mała Nieszawka (gm. Wielka Nieszawka pow. Toruń);
Nowe (pow. Świecie);
Nowy Jasiniec (gm. Koronowo pow. Bydgoszcz);
Orle (gm. Mrocza, pow. Nakło nad Notecią);
Papowo Biskupie (pow. Chełmno);
Pokrzywno (gm. Gruta pow. Grudziądz);
Raciażek (pow. Aleksandrów Kujawski);
Radziki Duże (gm. Wąpielsk pow. Rypin);

Radzyń Chełmiński (pow. Grudziądz);
Rogóźno Zamek (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Sadłowo (gm. i pow. Rypin);
Szubin (pow. Nakło nad Notecią);
Świecie;
Toruń - zamek krzyżacki, zamek królewski (Dybów) oraz twierdza;
Wąbrzeźno;
Wenecja (gm. i pow. Żnin);
Zamek Bierzgowski (gm. Łubianka pow. Toruń);
Złotoria (gm. Lubicz pow. Toruń).

Część I. c. Budowle sakralne

Bobrowo (pow. Brodnica);
Brodnica;
Brześć Kujawski (pow. Włocławek);
Bydgoszcz;
Chełmno;
Chełmża (pow. Toruń);
Chodecz (pow. Włocławek);
Ciechocin (pow. Golub-Dobrzyń);
Ciechocinek (pow. Aleksandrów Kujawski);
Dąbrowka Królewska (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Dębowa Łąka (pow. Wąbrzeźno);
Dobrzyń n. Wisłą (pow. Lipno);
Gąsawa (pow. Żnin);
Górzno (pow. Brodnica);
Grudziądz;
Gruła (pow. Grudziądz);
Gubiny (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Inowrocław;
Jarantowice (gm. i pow. Wąbrzeźno);
Karnkowo (gm. i pow. Lipno);
Koronowo (pow. Bydgoszcz);
Kościelec (gm. Pakość pow. Inowrocław);
Kościelna Wieś (gm. Osięciny pow. Radziejów);
Kowalewo Pomorskie (pow. Golub-Dobrzyń);
Kruszwica (pow. Inowrocław);
Krzywosądz (gm. Dobrze pow. Radziejów);
Linowo (gm. Świecie nad Osą pow. Grudziądz);
Lipno;
Lisewo (pow. Chełmno);
Lubraniec (pow. Włocławek);
Łasin (pow. Grudziądz);
Mogilno;
Mokre (gm. i pow. Grudziądz);
Niedźwiedź (gm. Dębowa Łąka pow. Wąbrzeźno);
Nieszawa (pow. Aleksandrów Kujawski);
Obory (gm. Zbójno pow. Golub-Dobrzyń);
Okonin (gm. Gruła pow. Grudziądz);
Orle (gm. Mrocza pow. Nakło nad Notecią);
Osiek Rypiński (pow. Brodnica);
Pakość (pow. Inowrocław);
Piotrków Kujawski (pow. Radziejów);
Przypust (gm. Nieszawa pow. Aleksandrów Kujawski);
Radziejów;

Radzyń Chełmiński (pow. Grudziądz);
Rypin;
Rywałd Królewski (gm. Radzyń Chełmiński pow. Grudziądz);
Sarnowo (gm. Stolno pow. Chełmno);
Sępólno Krajeńskie;
Skępe (pow. Lipno);
Starogród (gm. i pow. Chełmno);
Strzelno (pow. Mogilno);
Szczepanki (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Szembruk (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Szynwałd (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Świecie;
Toruń;
Trutowo (gm. Kikół pow. Lipno);
Tuchola;
Wabcz (gm. Stolno pow. Chełmno);
Wąbrzeźno;
Wielkie Czyste (gm. Stolno pow. Chełmno);
Włocławek;
Zakrzewo (pow. Aleksandrów Kujawski);
Zamarte (gm. Kamień Krajeński pow. Sępólno Krajeńskie);
Żmijewo (gm. Zbiczno pow. Brodnica);
Żnin.

Część I. d. Zabytkowe układy urbanistyczne

Brodnica;
Bydgoszcz;
Chełmno;
Chełmża (pow. Toruń);
Golub-Dobrzyń;
Grudziądz;
Radzyń Chełmiński (pow. Grudziądz);
Świecie;
Toruń;
Włocławek.

Część I. e. Pałace, dworki, chaty

Aleksandrów Kujawski;
Brzezie (gm. Brześć Kujawski pow. Włocławek);
Chrystkowo (gm. Gruczno pow. Świecie);
Ciechocin (pow. Golub-Dobrzyń);
Dąbie (gm. Lubraniec pow. Włocławek);
Dębowa Łąka (pow. Wąbrzeźno);
Długie (gm. Wąpielsk pow. Rypin);
Dyblin (gm. Dobrzyń pow. Lipno);
Gościeradz (gm. Koronowo pow. Bydgoszcz);
Grocholin (gm. Kcynia pow. Nakło nad Notecią) - pałac oraz dwór;
Grochowiska Szlacheckie (gm. Rogowo pow. Żnin);
Gródek (gm. Drzycim pow. Świecie);
Grubno (gm. Stolno pow. Chełmno);
Jabłonowo - Zamek (pow. Brodnica);
Jedwabno (gm. Lubicz pow. Toruń);
Kawęczyn (gm. Gniewkowo pow. Inowrocław);
Kikół (pow. Lipno);

Komierowo (gm. i pow. Sępólno Krajeńskie);
Krzywosądz (gm. Dobrze pow. Radziejów);
Lisnowo (gm. Świecie nad Osą pow. Grudziądz);
Lubostroń (gm. Łabiszyn pow. Żnin);
Lubraniec (pow. Włocławek);
Łążyn (gm. Obrowo pow. Toruń);
Mała Klonia (gm. Gostycyn pow. Tuchola) - trzy dwory;
Marcinkowo Górne (gm. Gąsawa pow. Żnin);
Mełno (gm. Gruta pow. Grudziądz);
Mieszewy (gm. Jabłonowo Pomorskie pow. Brodnica);
Nawra (gm. Chełmża pow. Toruń);
Orłowo (gm. Płużnica pow. Wąbrzeźno);
Ostromecko (gm. Dąbrowa Chełmińska pow. Bydgoszcz) - dwa pałace;
Piątkowo (gm. Kowalewo Pomorskie pow. Golub-Dobrzyń);
Potulice (gm. i pow. Nakło nad Notecią);
Samostrzel (gm. Sadki pow. Nakło nad Notecią);
Sartowice (gm. i pow. Świecie);
Sosnowo (gm. Rogowo pow. Rypin);
Szpetal Górny (gm. Fabianki pow. Włocławek);
Szynwałd (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Świecie nad Osą (pow. Grudziądz) - dwa dwory;
Trzebcz Szlachecki (gm. Kijewo Królewskie pow. Chełmno);
Turzno (gm. Łysomice pow. Toruń);
Ugoszcz (gm. Brzuze pow. Rypin);
Wielgie (gm. Zbójno pow. Golub-Dobrzyń);
Wieniec (gm. i pow. Mogilno);
Wybcz (gm. Łubianka pow. Toruń);
Wydrzno (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Zbójno (pow. Golub-Dobrzyń);
Żalno (gm. Kęsowo pow. Tuchola).

Część I. f. Zabytki techniki

Aleksandrów Kujawski - dworzec kolejowy;
Brodnica - dworzec kolejowy;
Buszkowo (Grzmotny Młyn) koło Koronowa (gm. Koronowo pow. Bydgoszcz) - wiadukt kolejowy kamienny;
Bydgoszcz - służy na starym kanale bydgoskim (1774);
Bydgoszcz Fordon - most przez Wisłę (1891);
Chobielin (gm. Szubin pow. Nakło nad Notecią) - młyn wodny (pocz. XIX w.);
Ciechocinek (pow. Aleksandrów Kujawski) - tężnie (poł. XIX w.) i warzelnie;
Fojutowo koło Legbąda (gm. i pow. Tuchola) - akwedukt na przecięciu Wielkiego Kanału Brdy i Czerskiej Strugi;
Grudziądz - most ceglany gotycki na Trynce przy murach miejskich (XII / XIV w.);
Grudziądz ul. Włodka - stara kuźnia, wieża wodociągowa (ciśnienie) w d. Fabryce Ventzki (pocz. XX w.);
Grudziądz ul. Spichrzowa - zespół spichlerzy nadwiślańskich (XIV - XVIII w.);
Grudziądz ul. Hallera - stacja wodociągowa;
Grudziądz - Trynka, kanał (XVI w.);
Grudziądz ul. Hoffmanna - planetarium i obserwatorium astronomiczne;
Grudziądz al. 23 Stycznia - budynki główne dawnej Firmy HV (Herzveld - Victorius), obecnie Hydro Vaccum;
Inowrocław - dworzec kolejowy;
Krağ (gm. Śliwice pow. Świecie) - chałupy zrębowe (XIX w.);
Lisi Ogon (gm. Białe Błota pow. Bydgoszcz) - służy na kanale Noteckim;
Mrocza (pow. Nakło nad Notecią) - młyn wodny drewniany na rzece Orli tzw. Orzelski Młyn (XVIII w.);

Nietrzeba (gm. Chrostkowo pow. Lipno) - drewniany młyn wodny (ok. 1850);
Nowe (pow. Świecie) - wiatrak typu holender (XIX w.);
Otorowo (gm. Solec Kujawski pow. Bydgoszcz) - zespół młyński (XIX w.);
Skrwilno (pow. Rypin) - zajazd drewniany (XIX w.);
Słupski Młyn (gm. Gruta pow. Grudziądz) - szachulcowy młyn wodny na rzece Osie;
Toruń - dworzec kolejowy Toruń Główny;
Toruń - stalowy most kolejowy przez Wisłę (koniec XIX w.);
Toruń - żuraw w ciągu obwarowań miejskich (XV w.);
Toruń ul. Franciszkańska - planetarium (dawna gazownia);
Toruń ul. Rabiańska i Piekary - spichrze (XV - XVIII w.);
Toruń ul. św. Józefa - zespół wodociągów (1892 - 1894);
Wielgie (pow. Lipno) - młyn (1900);
Zuchowo (gm. Skępe pow. Lipno) - młyn drewniany (XIX w.).

CZĘŚĆ II. MUZEA, SKANSENY, IZBY REGIONALNE

Biskupin (gm. Gąsawa pow. Żnin) - Muzeum Archeologiczne;
Brodnica ul. Zamkowa 1 - Muzeum Regionalne;
Bydgoszcz ul. Curie-Skłodowskiej 4 - Muzeum Oświaty Ziemi Bydgoskiej;
Bydgoszcz ul. Czerkaska - Muzeum Wojsk Lądowych;
Bydgoszcz ul. Grodzka 7-11 - Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego;
Bydgoszcz - Wyspa Młyńska - Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego;
Bydgoszcz ul. Libelta 5 - Izba Pamięci Adama Grzymały Siedleckiego;
Chełmno Rynek - Muzeum Ziemi Chełmińskiej - Ratusz;
Ciechocinek (pow. Aleksandrów Kujawski) ul. Słowackiego 16 - Skansen Maszyn i Sprzętu Drogowego;
Gaj (gm. Izbica Kujawska pow. Włocławek) - Rezerwat Archeologiczny;
Grudziądz ul. Wodna 3/5 - Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi;
Grudziądz ul. Mikołaja z Ryńska 6 - Muzeum Martyrologii;
Inowrocław pl. Klasztorny 2 - Muzeum im. Jana Kasprowicza;
Inowrocław ul. Wielkopolska 11 - Dom Rodzinny Jana Kasprowicza;
Kłóbka (gm. Lubień Kujawski pow. Włocławek) - Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny - Skansen;
Łasin (pow. Grudziądz) - muzeum sprzętu pożarniczego;
Nakło nad Notecią ul. Pocztowa 10 - Muzeum Ziemi Krajeńskiej;
Nieszawa (pow. Aleksandrów Kujawski) ul. Mickiewicza 6 - Muzeum im. Stanisława Noakowskiego;
Rypin ul. Kościuszki 10 - Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej;
Sarnowo (gm. Lubraniec pow. Włocławek) - Rezerwat Archeologiczny;
Szubin (pow. Nakło nad Notecią) ul. Winnica 15 - Muzeum Ziemi Szubińskiej;
Toruń Rynek Staromiejski 1 - Muzeum Okręgowe - Ratusz Staromiejski;
Toruń Rynek Staromiejski 35 - Muzeum Okręgowe - Kamienica Pod Gwiazdą;
Toruń ul. Gagarina 9 - Muzeum Przyrodnicze Wydziału Biologii i Nauki o Ziemi UMK;
Toruń ul. Kopernika - Muzeum Okręgowe - Dom Mikołaja Kopernika;
Toruń ul. Łazienna 16 - Muzeum Okręgowe - Dom Eskenów;
Toruń Wały gen. Sikorskiego 19 - Muzeum Etnograficzne;
Tuchola ul. Podgórna 1 - Muzeum Borów Tucholskich;
Wenecja (gm. i pow. Żnin) - Muzeum Kolejki Wąskotorowej;
Wietrzychowice (gm. Izbica Kujawska pow. Włocławek) - Rezerwat Archeologiczny;
Włocławek - Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej ;
Włocławek ul. Bulwary 6 - Muzeum Etnograficzne;
Włocławek pl. Kopernika 3 - Muzeum Diecezjalne;
Włocławek ul. Spichrzowa 19 - Muzeum Historii Włocławka;
Włocławek ul. Zamcza 10/12 - Muzeum Dział Sztuki;
Żnin pl. Wolności - Muzeum Ziemi Pałuckiej.

CZĘŚĆ III. OBIEKTY PRZYRODNICZE

Część III. a. Parki krajobrazowe

Brodnicki Park Krajobrazowy;
Gostynińsko - Włocławski Park Krajobrazowy;
Górznieńsko - Lidzbarski Park Krajobrazowy;
Krajeński Park Krajobrazowy;
Nadgoplański Park Tysiąclecia;
Zespół Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą;
Tucholski Park Krajobrazowy;
Wdecki Park Krajobrazowy.

Część III. b. Rezerваты przyrody

Bachotek (gm. Zbiczno pow. Brodnica);
Bagna nad Stążką (gm. Cekcyn pow. Tuchola);
Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego (gm. Cekcyn pow. Tuchola);
Dolina rzeki Brdy (gm. i pow. Tuchola);
Dolina rzeki Osy (gm. Rogóźno, Gruta, Świecie nad Osą pow. Grudziądz);
Dziki Ostrów (gm. Nowa Wieś Wielka pow. Bydgoszcz);
Gaj Krajeński (gm. i pow. Sępólno Krajeńskie);
Góra Świętego Wawrzyńca (gm. i pow. Chełmno);
Grocholín (gm. Kcynia pow. Nakło nad Notecią);
Jamy (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Jar Brynicy (gm. Górzno pow. Brodnica);
Jazy (gm. i pow. Włocławek);
Jezioro Zdręczno (gm. i pow. Tuchola);
Kępa Bazarowa (Toruń);
Kulin (Włocławek);
Las Mariański (gm. Dąbrowa Chełmińska pow. Bydgoszcz);
Las Piwnicki (gm. Łysomice pow. Toruń);
Linie (gm. Dąbrowa Chełmińska pow. Bydgoszcz);
Łąki Ślesińskie (gm. i pow. Nakło n Not.);
Mieliwo (gm. Zbiczno pow. Brodnica);
Olszyny Rakutowskie (gm. Kowal pow. Włocławek);
Osiny (gm. Nowe pow. Świecie);
Rejna (gm. Dąbrowa Biskupia pow. Inowrocław);
Retno (gm. Zbiczno pow. Brodnica);
Rogóźno Zamek (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Rzeka Drwęca (pow. Brodnica, Golub-Dobrzyń, Toruń);
Szumny Zdrój im. Kazimierza Sulisławskiego (gm. Górzno pow. Brodnica);
Tomkowo (gm. Wąpielsk pow. Rypin);
Wąwelno (gm. Sośno pow. Sępólno Krajeńskie);
Wronie (gm. i pow. Wąbrzeźno);
Zbocza Płutowskie (gm. Kijewo Królewskie pow. Chełmno).

Część III. c. Parki dworskie

Baruchowo (pow. Włocławek);
Białochowo (gm. Rogóźno pow. Grudziądz);
Brzezie (gm. Brześć Kujawski pow. Włocławek);
Cerekwica (gm. i pow. Żnin);
Długie (gm. Wąpielsk pow. Rypin);
Grocholín (gm. Kcynia pow. Nakło nad Notecią);
Karnkowo (gm. i pow. Lipno);

Kikół (pow. Lipno);
Kobylniki (gm. Kruszwica pow. Inowrocław);
Komierowo (gm. i pow. Sępólno Krajeńskie);
Kotomierz (gm. Dobrcz pow. Bydgoszcz);
Lubień Kujawski (pow. Włocławek);
Lubostroń (gm. Łabiszyn pow. Żnin);
Mełno (gm. Gruta pow. Grudziądz);
Mgowo (gm. Płużnica pow. Wąbrzeźno);
Nadróż (gm. Rogowo pow. Rypin);
Nawra (gm. Chełmża pow. Toruń);
Nogat (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Ostromecko (gm. Dąbrowa Chełmińska pow. Bydgoszcz);
Potulice (gm. i pow. Nakło nad Notecią);
Runowo (gm. Więcbork pow. Sępólno Krajeńskie);
Ryńsk (gm. i pow. Wąbrzeźno);
Samostrzel (gm. Sadki pow. Nakło nad Notecią);
Sartowice (gm. i pow. Świecie);
Słuszewy (gm. Bobrowo pow. Brodnica);
Sosnowo (gm. Rogowo pow. Rypin);
Stablewice (gm. Unisław pow. Chełmno);
Sypniewo (gm. Więcbork pow. Sępólno Krajeńskie);
Szafarnia (gm. Radomin pow. Golub-Dobrzyń);
Ugoszcz (gm. Brzuze pow. Rypin);
Wieniec (gm. i pow. Mogilno);
Więstawice (gm. Kowal pow. Włocławek);
Wronie (gm. i pow. Wąbrzeźno);
Wydrzno (gm. Łasin pow. Grudziądz);
Zbójno (pow. Golub-Dobrzyń).

Część III. d. Pomniki przyrody

Aleksandrów Kujawski - skupienie drzew w parku przy pałacu Trojanowskich (ul. Wyspiańskiego);
Baruchowo (pow. Włocławek) - skupienie drzew w parku przy pałacu;
Bąkowo (gm. Warlubie pow. Świecie) - dąb - ponad 700 lat, obwód 942 cm;
Borowo - Altana (gm. Dobrze pow. Radziejów) - głaz przy drodze do Krzywosądzcy;
Dobrcz (pow. Bydgoszcz) - aleja dębowa;
Dobrzyń n. Wisłą (pow. Lipno) - wychodnie łąk trzeciorzędowych na skarpie doliny Wisły;
Falk (gm. Górzno pow. Brodnica) - leśnictwo Borek i Buczkowo koło Osady Falk - dąb Rzeczypospolitej;
Gądecz (gm. Dobrcz pow. Bydgoszcz) - grota wapienna „Bajka”;
Głuchowo (gm. Chełmża pow. Toruń) - skupienie drzew, park krajobrazowy;
Gościąż, jezioro (gm. i pow. Włocławek) - osady ilaste w centrum Gostynińsko - Włocławskiego Parku Krajobrazowego;
Grodno i Kurowo (gm. Kowal pow. Włocławek) - kemy i ozy na okolicznych polach;
Grudziądz - Nowa Wieś - wychodnia zlepieńców plejstoceńskich;
Karbowo (gm. i pow. Brodnica) - skupisko drzew;
Leosia (gm. Drzycim pow. Świecie) - głaz „Św. Wojciecha”;
Lubraniec (pow. Włocławek) - topola przy internacie Liceum Ogólnokształcącego;
Łabiszyn (pow. Żnin) - „Dąb Jagiełły” obwód 620 cm;
Modzerewo (gm. Izbica Kujawska pow. Włocławek) - lipa przy kościele obwód 500 cm;
Mokre (gm. i pow. Grudziądz) - nisza źródliskowa, leśnictwo Białochowo;
Nogat (gm. Łasin pow. Grudziądz) - dąb Chrobry obwód 943 cm, park krajobrazowy;
Nowe Jankowice (gm. Łasin pow. Grudziądz) - aleja dębów;
Ostrowite (gm. i pow. Golub-Dobrzyń) - skupienie lip koło kościoła ewangelickiego;
Płonno (gm. Radomin pow. Golub-Dobrzyń) - skupienie modrzewi, „Góra Modrzewiowa”;
Płowęż (gm. Jabłonowo Pomorskie pow. Brodnica) - aleja dębów;

Radomin (pow. Golub-Dobrzyń) - aleja bukowa drzew przy szosie Bocheniec - Radomin;
Ryńsk (gm. i pow. Wąbrzeźno) - cis pospolity, park krajobrazowy;
Sadłowo (gm. i pow. Rypin) - skupienie drzew w parku wiejskim;
Sierzchowo (gm. Nieszawa pow. Aleksandrów Kujawski) - platan w parku wiejskim;
Skrzynki (gm. Kowal pow. Włocławek) - jałowce przy drodze Skrzynki - Goreń;
Słupski Młyn (gm. Gruta pow. Grudziądz) - skupienie 2 dębów „Adam i Ewa” przy szosie Gruta - Łasin;
Służewo (gm. i pow. Aleksandrów Kujawski) - skupienie drzew na cmentarzu przy kościele;
Studzianka (gm. Brzuze pow. Rypin) - skupienie drzew na cmentarzu;
Szczepankowo (gm. Dąbrowa pow. Mogilno) - głaz „Kamienny Dom”;
Szpetal Górny (gm. Fabianki pow. Włocławek) - głaz na skarpie doliny Wisły;
Świt (gm. Cekcyn pow. Tuchola) - uroczysko „Piekiełko” głazowisko w korycie rzeki Brdy;
Tleń (gm. Osie pow. Świecie) - głaz przy moście kolejowym nad Wdą;
Toruń - Rudak - głaz w dawnej kopalni ilitów plejstoceny;
Tuchola - Rudzki Most - „Kamień Jagiełły” w korycie rzeki Brdy;
Unisław (pow. Chełmno) - aleja drzew, droga Unisław - Gołoty;
Wałdowo Szlacheckie (gm. i pow. Grudziądz) - wypływ artezyjski;
Wielki Głębocek (gm. Brzozie pow. Brodnica) - głaz narzutowy, teren byłej kopalni;
Zabartowo (gm. Więcbork pow. Sępólno Krajeńskie) - głaz przy drodze do Rościmina;
Zbójno (pow. Golub-Dobrzyń) - drumliny na obszarze chronionego krajobrazu.

Część III. e. Ogrody botaniczne, zoologiczne, dendrologiczne

Aleksandrów Kujawski - park przy pałacu Trojanowskich (ul. Wyspiańskiego);
Brodnica - park miejski im. Fryderyka Chopina;
Bydgoszcz - Arboretum UKW (Stary Ogród Botaniczny);
Bydgoszcz - ogród fauny polskiej w Myślęcinku;
Bydgoszcz - Ogród Botaniczny w Myślęcinku;
Ciechocinek (pow. Aleksandrów Kujawski) - park zdrojowy;
Gołąbek - ogród dendrologiczny przy nadleśnictwie Tuchola, (gm. i pow. Tuchola);
Grudziądz - ogród botaniczny;
Inowrocław - zdrojowy Park Solankowy z tężniami;
Toruń - ogród zoobotaniczny;
Toruń - park przy ul. Bydgoskiej;
Wieniec Zdrój (gm. Brześć Kujawski pow. Włocławek) - park zdrojowy;
Włocławek - park im. Henryka Sienkiewicza nad Zgłowiączką.

CZĘŚĆ IV. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Aleksandrów Kujawski - cmentarz - pomnik i zbiorowa mogiła 266 ofiar terroru z 1939 roku;
Aleksandrów Kujawski (ul. Narutowicza) - cmentarz ukraiński (1920);
Bobrowniki (pow. Lipno) - pomnik i zbiorowa mogiła ofiar terroru 1939 roku;
Brodnica - kamień ku czci poległych i pomordowanych przez hitlerowskiego najeźdźcę w latach 1939 - 1945;
Brześć Kujawski (pow. Włocławek) - cmentarz - mogiła zbiorowa ofiar terroru oraz pomnik i zbiorowa mogiła żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 roku;
Bydgoszcz - pomnik ku czci 136 pracowników PKP węzła bydgoskiego pomordowanych i poległych w latach 1939 - 1945;
Bydgoszcz - Pomnik Walki i Męczeństwa ustawiony w hołdzie pomordowanym z terenu województwa bydgoskiego;
Bydgoszcz - Dolina Śmierci (Fordon) - pomnik na miejscu straceń;
Bydgoszcz - cmentarz przy ul. Artyleryjskiej (kościół św. Krzyża) - groby poległych w wojnie z Sowietami w 1920 roku;
Chełmno - pomnik mauzoleum ustawiony dla uczczenia ludzi pomordowanych przez faszystów niemieckich w latach 1939 - 1945 w masowych miejscach straceń;
Ciechocinek (pow. Aleksandrów Kujawski) - budynek Hali Targowej przy ul. Broniewskiego - tablica

na miejscu kaźni;

Dobre (pow. Radziejów) - pomnik powstańców styczniowych;

Drzycim (pow. Świecie) - cmentarz Armii Pomorze z wojny obronnej w 1939 roku;

Grudziądz (ul. Piłsudskiego) - pomnik w miejscu egzekucji 10 zakładników z 1939 roku;

Grudziądz (ul. 18 Pułku Ułanów Pomorskich) - pomnik na cmentarzu wojennym (zmarli w szpitalu wojennym);

Grupa (gm. Dragacz pow. Świecie) - cmentarz żołnierzy Armii Pomorze (głównie Pomorskiej Brygady Kawalerii) z 1939 roku;

Inowrocław - obelisk ku czci pomordowanych w obozie na Błoniach;

Jastrzębiec (gm. Więcbork pow. Sępólno Krajeńskie) - kaplica mauzoleum (8000 ofiar z 1939 roku);

Karnkowo (gm. i pow. Lipno) - cmentarz - mogiły ofiar terroru;

Klamry (gm. i pow. Chełmno) - obelisk ku czci ofiar hitlerowskiego terroru upamiętnia ponad 2500 Polaków pomordowanych tu w masowych egzekucjach przez faszystów;

Koronowo (pow. Bydgoszcz) - cmentarz ofiar obozu karnego z lat 1939 - 1945, wskutek terroru zmarło 606 ofiar;

Krzywosądz (gm. Dobre pow. Radziejów) - pomnik powstańców styczniowych;

Łopatki Polskie (gm. Książki pow. Wąbrzeźno) - pomnik na mogile pomordowanych w miejscu rozstrzelania 2500 osób;

Małe Czyste (gm. Stolno pow. Chełmno) - pomnik na miejscu straceń z lat 1939 - 1945;

Mełno (gm. Gruta pow. Grudziądz) - cmentarz wojenny z 1939 i 1945 roku;

Mniszek (gm. Dragacz pow. Świecie) - las i żwirownia - krzyż i tablica na miejscu straceń;

Odolion (gm. i pow. Aleksandrów Kujawski) - obelisk ofiar z II wojny światowej;

Płowce (gm. i pow. Radziejów) - miejsce bitwy z krzyżakami w 1331 roku;

Płutowo (gm. Kijewo pow. Chełmno) - pomnik na miejscu straceń z lat 1939 - 1945;

Potulice (gm. i pow. Nakło nad Notecią) - cmentarz ofiar II wojny światowej;

Radziki Duże (gm. Wąpielsk pow. Rypin) - pomnik powstańców styczniowych;

Rudzki Most (gm. i pow. Tuchola) - las nad rzeką Kiczą - mogiła ofiar terroru;

Rypin - obelisk upamiętniający miejsce kaźni;

Skrwilno - Rak (pow. Rypin) - osada leśna, groby z lat 1939 - 1945;

Solec Kujawski (pow. Bydgoszcz) - cmentarz powstańców wielkopolskich;

Toruń - Barbarka - las - cmentarz i pomniki ku czci zamordowanych; miejsce kaźni setek mieszkańców Torunia i okolic;

Toruń - Fort VII - dawne więzienie w okresie okupacji 1939 - 1945;

Tupadły - (gm. i pow. Inowrocław) - miejsce bitwy rokoszan J. Lubomirskiego z królem Janem Kazimierzem (1666);

Włocławek - tama - miejsce męczeńskiej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki;

Włocławek - kościół katedralny p.w. Wniebowzięcia NMP - trzy tablice poświęcone ofiarom wojny i terroru;

Włocławek - dziedziniec kościoła p.w. Wszystkich Świętych - tablice poświęcone ofiarom terroru;

Włocławek - obelisk - miejsce stracenia Stanisława Becchi w 1863 roku.